

ELŐSZÓ

■

■

A Bácskában az 1944-es hatalomváltást követően végrehajtott véres magyarelles meg-
torlások feltárásában ez idáig „fehér foltnak” számított a Szenttamáson és környékén
történetek dokumentálása. Az utókornek e – lényegében objektív okokra visszavezethető
– mulasztását igyekszik könyvével pótolni Pintér József helytörténész, aki az 1990-es évek
közepétől kutatja a témát, és amely a szerző kitartó, aprólékos, minden mozzanatra kiterjedő
kutatómunkájának a gyümölcse.

A kötet bevezető részében a szerző – széles körű szakirodalomra támaszkodva – be-
mutatja Szenttamás történetét a kezdetektől. A szerb–magyar együttélés neuralgikus
történelmi eseményeit – mint amilyenek 1848–49 történései, a két világháború közötti,
illetve az 1941 és 1944 közötti időszak – különös részletességgel tárgyalja, hiszen – nem
alaptalanul – ezekben véli felfedezni a „feszültségek gyökereit”.

Rámutat, hogy a szenttamási – akárcsak az egész délvidéki – magyarságot a királyi
Jugoszláviában „másodrangú” állampolgárként kezelték: a jugoszláv hatalom kirekesztette
az agrárreformból, politikai jogait csorbította, de – az elszlávosítás jegyében – jelentősen
korlátozta oktatási és művelődési lehetőségeit is. Ebből egyenesen következett, hogy az
anyaországtól elszakított, politikailag, gazdaságilag, oktatásilag és művelődésileg elle-
hetetlenített, kisebbségi sorsba taszított délvidéki magyarság nem érezhette sajátjának a
délsláv államot. Mindennek az lett a következménye, hogy míg a magyarságot a királyi
Jugoszlávia 1941 áprilisában bekövetkező felbomlása reménnyel töltötte el, és a bevonuló
honvédcsoportokat a szenttamási magyarok virágosövel, felszabadítóként üdvözölték, addig
szerb szomszédaiak ellenségként fogadták őket, és lőttek rájuk. A szerző részletesen tárgyalja
1941 áprilisának szenttamási eseményeit különös tekintettel a honvédcsoportok bevonulása
során történt súlyos atrocitásokra, amelyeknek számos katonai és polgári áldozata volt
mindkét szembenálló fél részéről: megnevezi a résztvevőket és rámutat azok szerepére.
Amint a későbbiekből kiderül, 1944 őszén döntően ezek az 1941-es események nyomták
rá a pecsétet a szenttamási magyarság sorsára, és vezettek számos ember kínhalálához.

Az 1941-es eseményekhez hasonló aprólékosággal tárgyalja az 1944 őszén bekövetke-
zett történéseket is. Miután a szovjet Vörös Hadsereg átlépte a Tiszát, és birtokba vette a
bácskai Tisza mentét, Óbecse és Szenttamás között a frontvonal bő egy hétre megmereve-
dett: a szovjetek erőt gyűjtöttek, hogy tovább folytassák az előrenyomulást. A hadköteles
szenttamási férfiak zöme már október elején bevonult, az október 8-át követő egy hét volt
az az időszak, amelyet még az itt maradtak kihasználhattak a menekülésre. A szerző jól
érezkelteti a szenttamási magyarokra nehezedő „menni vagy maradni” súlyos döntési kény-
szert, a családok vívódását: elhagyni a birtokot, és menni a bizonytalanba, vagy maradni,
és várni a bizonytalant. Egyértelmű volt, hogy azok, akik bármiben vétkesnek érezték
magukat a szerbséggel szemben, a távozás mellett döntöttek – ebből következik, hogy a
településen maradtak zöme nem követett, nem követhetett el semmilyen bűncselekményt
szerb szomszédai ellen!

A könyvnek ebben a részében már felbukkannak a felbecsülhetetlen értékű visszaem-
lékezések, amelyek a kézirat kétségtelenül legfontosabb, legtöbb új információt hordozó
részét képezik. Nem egyszeri interjúkról van szó, hanem szerkesztett tanúvallomásokról,

amelyek végleges változata többszöri beszélgetés, adatközlés során alakult ki. Ez azonban nem csökkenti értéküket, ellenkezőleg!

A többszöri megnyilvánulás, az elbeszélő és a riportalany között kialakult rutin és bizalom lehetővé tette olyan emlékek felszínre hozását is, amelyekre az emlékező az első körben még nem volt teljesen felkészülve: a sokadik beszélgetésre pedig már elérkezhetett a felszabadult kibeszélés katarziséjának fázisába. Ez lehetővé tette azt is számára, hogy egyes eseményeket újra felelevenítsen, és pontosítsa azokat.

A visszaemlékező tanúk zöme az 1941 és 1944 közötti időszakban fiatalkorú vagy fiatal felnőttnél volt, aminek következtében az átélt megrázó események elevenen beléjük rögződtek, és egész életükre rányomták bélyegüket. Az elszenvedett testi-lelki megpróbáltatások traumája – hiszen az elbeszélésekből tudjuk, hogy a vérengzés túlélői is szenvedtek! – következtében, továbbá a kommunista hatalom diktálta kényszer következtében évtizedekig hallgatniuk kellett: erről a témáról hallgatni kellett, és csak a némaságba burkolódzás biztosíthatta létüket. Nem volt ez könnyű, sőt kifejezetten idegtépő lehetett, hiszen szüleik, rokonaik, barátai, ismerőseik gyilkosaival, akik közül többen az akkori társadalmi rendszer „kiemelkedő” tagjaivá váltak, nap-nap után találkoztak, és – a testvériség-egység hamis jegyében – együtt kellett élniük!

A visszaemlékezésekből/tanúvallomásokból egyértelműen kiderül, hogy a Szenttamáson és környékén elkövetett magyar- és németellenes véres cselekményekben – a többi vajdasági településhez hasonlóan – a helyi szláv lakosság is kiemelkedő szerepet vállalt részben felbujtóként/szervezőként, részben végrehajtóként. A dolog pikantériája, hogy az elkövetők többsége mint „harcos”, az elkövetkező negyvenöt évben a jugoszláv öngazgatású szocialista társadalom megbecsült, érdemes polgárává vált, de a rendszerváltásnak kérésztelt „módszerváltást” követően sem kellett számot adni cselekedeteikről...

Ezért is érthető, hogy a tanúk közül többen – saját és családjuk biztonságát szem előtt tartva – arra kötelezték a történetüket lejegyző helytörténészt, hogy azt csak haláluk után hozhatja nyilvánosságra: sajnos több esetben ez a pillanat is elérkezett – immáron ezek a visszaemlékezések is napvilágot láthatnak...

A tanúvallomások hitelességét és értékét növeli, hogy azok az elbeszélte események zöménél, amelyek levéltári adatok alapján is leellenőrizhetőek, egybecsengenek: átfedik vagy kiegészítik egymást. Az elbeszélte történetekből a barbár és brutális rendszer okozta tragikus emberi sorsok tömkelege rajzolódik ki, az emberi együttérzésre és szolidaritásra szinte alig van példa.

A tanúvallomások pozitívuma az is, hogy legtöbb esetben nem korlátozódnak csupán 1944 eseményeire: a történetek általában képet adnak a két világháború közötti, illetve az 1945 utáni időszakról is – ezzel pedig sokkal árnyaltabb képet kapunk a XX. század első felének Szenttamáson lejátszódott eseményeiről.

A szerző a tanúvallomások és a számára elérhető levéltári források alapján összeállította a szenttamási magyarság tragikus sorsáért felelősnek minősíthető személyek névjegyzékét is.

Végezetül – mint esszenciát – a begyűjtött adatok alapján összeállította a szenttamási és környékbeli magyarság II. világháborús emberveszteségeinek névjegyzékét. Ez a névsor

a szenttamási és környékbeli magyarság nemzeti önazonosság-tudatának fontos elemét képezheti, hiszen nem az hal meg, akit eltemetnek, hanem akit elfelednek. Ezzel pedig Pintér József helytörténész tett róla, hogy az 1944–45-ben ártatlanul elveszejtett nemzet-társainknak, ha csak virtuális formában is, de méltó emléket állítson.

A polgári áldozatok mellett számba veszi a katonaként, illetve különböző fegyveres testületek, hadseregek tagjaiként elesetteket/eltűnteket, de közli a meghurcolt, valamint emlenekült magyar és német nemzetiségű polgárok névjegyzékét is.

A névjegyzékek nem teljesek, és valószínűleg nem is tekinthetők véglegesnek, de egy további – főleg levéltári forrásokon, anyakönyveken, bírósági iratokon alapuló – kutatás „nyersanyagát” képezhetik, melyek során pontosítani lehetne a rajtuk szereplő emberek személyazonosságát. Erre annál inkább is szükség van, hiszen több esetben kettős, esetleg hármas névazonosság jelentkezik, amit a szerző jelez is: ez azonban nem zárja ki azt, hogy külön-külön személyekről van szó.

Pintér József helytörténész Szenttamás, Turja és Nádálja 1944–45-ös történetét bemutató könyve – noha lényegében csak erre kíván szorítkozni – túlmutat a témán: történelmi távlatba helyezi a vizsgált eseményeket, és ezzel sokkal szélesebb, aprólékosabb képet ad 1944–45 szenttamási történéseiről.

A kötet – köszönhetően az idejekorán begyűjtött és lejegyzett tanúvallomásoknak – olyan fontos adatokat és információkat hordoz, amelyek alapjait képezhetik egy későbbi, tudományos igényességű levéltári kutatásnak.

Molnár Tibor

■

■